

Верховний
Суд

Угоди подружжя: найпоширеніші підстави недійсності у практиці Верховного Суду

Питання для обговорення:

1. Шлюбний договір та його особливості.
2. Підстави недійсності шлюбного договору.
3. Підстави недійсності аліментних договорів.
4. Визнання недійсними угод, укладених з метою уникнення стягнення.
5. Недійсність договору при відсутності згоди одного з подружжя.

Особливості шлюбного договору:

1. Суб'єктний склад

Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям (ч. 1 ст. 92 СК України)

Особливості шлюбного договору:

2. Предмет регулювання

Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. (ч.ч. 1,2 ст. 93 СК України).

Шлюбним договором може бути визначений правовий режим майна (ч.ч. 1,2 ст. 97 СК України).

Шлюбним договором може бути визначений порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу (ч. 3 ст. 97 СК України).

Шлюбним договором може бути визначено порядок користування житлом (ст. 98 СК України).

Шлюбним договором може бути визначено право на утримання одного з подружжя (ч. 1 ст. 99 СК України) та умови припинення утримання (ч. 3 ст. 99 СК України).

Шлюбним договором може бути визначено умови, розмір та строк виплати аліментів (ч. 2 ст. 99 СК України).

Позивачка звернулася до суду із позовними вимогами про розірвання шлюбу, стягнення коштів.

Між позивачем та відповідачем укладено шлюбний договір. Згідно пункту 17 шлюбного договору сторони домовилися, що незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі чоловік зобов'язується надавати утримання дружині. У разі розірвання шлюбу, незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати, якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі.

КЦС ВС зазначив, що шлюбний договір є особливим способом урегулювання наявних між подружжям майнових відносин або майнових відносин, що можуть виникнути в майбутньому, засобом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків. Відповідно до частини третьої статті 99 СК України шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації.

Саме на регулювання цих відносин і була спрямована дія пункту 17 шлюбного договору, оскільки в разі розірвання шлюбу незалежно від того, з чиєї ініціативи його буде розірвано, право на утримання припиняється, а чоловік зобов'язується виплатити дружині грошову компенсацію у розмірі, еквівалентному 225 000,00 дол. США на момент виплати, якщо шлюб буде розірвано після спливу трьох і більше років перебування в зареєстрованому шлюбі. Отже, КЦС ВС погодився із висновком апеляційного суду про наявність підстав для стягнення з відповідача на користь позивача грошової компенсації.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 761/46925/18

Верховний Суд

Особливості шлюбного договору:

2. Предмет регулювання

Шлюбний договір не може:

-регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;

-зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені цим Кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище;

- за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації (ч. ч. 3,-5, ст. 93 СК України).

Невідповідність умов шлюбного договору вимогам ч. 5 ст. 93 СК України

(за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації).

Постанова ВС у справі 522/25760/16 (визнано недійсним пункт договору, який передбачав, що після розірвання шлюбу у власність відповідача переходить майно, яке зареєстровано за позивачем).

Постанова ВС у справі № 200/1546/19 (відмовлено у визнанні шлюбного договору недійсним, так як суд дійшов висновку, що умови шлюбного договору не передбачають перехід права власності на об'єкти нерухомого майна, а порядок поділу майна у разі розірвання шлюбу).

Постанова ВС у справі № 320/3970/18 (визнано недійсним шлюбний договір в частині підпункту в) пункту II.2, згідно з яким особистою приватною власністю кожного з подружжя є: нерухоме майно, автотранспортні засоби, інше майно, право власності на яке підлягає обов'язковій державній реєстрації, що придбане в шлюбі до укладення цього договору).

Постанова ВС у справі 457/74/16 (у визнанні недійсним пункту шлюбного договору відмовлено)

Особливості шлюбного договору:

4. Форма шлюбного договору

Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

5. Право відмови від договору

Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. У такому разі, за вибором подружжя, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього (с. 101 СК України).

НЕ є особливостями шлюбного договору:

1. Можливість розірвання шлюбного договору

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання (ст. 102 СК України).

2. Оспорюваність шлюбного договору

Шлюбний договір на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України (ст. 103 СК України).

Підстави недійсності шлюбного договору:

1. Підстави, встановлені Цивільним кодексом України.

Стаття 225 ЦК України - вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

Стаття 226 ЦК України – вчинення правочину недієздатною фізичною особою.

Стаття 229 ЦК України – вчинення правочину під впливом помилки.

Стаття 230 ЦК України – вчинення правочину під впливом обману.

Стаття 231 ЦК України – вчинення правочину під впливом насильства.

Стаття 233 ЦК України – вчинення правочину під впливом тяжкої обставини.

Стаття 234 ЦК України – вчинення правочину без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином (фіктивний правочин).

2. Недійсність шлюбного договору у разі недодержання в момент його вчинення вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу:

- зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам;

- волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;

- правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним;

- правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей

Щодо підстав недійсності шлюбного договору

Якщо сторони за умовами шлюбного договору не передавали у власність один одному нерухоме майно, право на яке підлягає державній реєстрації, а тільки встановили правовий режим майна, право власності на яке вже було зареєстровано за кожною із сторін, то відсутні підстави для висновку про недійсність пунктів договору, оскільки оспорювані пункти не суперечать частині п'ятій статті 93 СК України.

Такий висновок сформовано у постановах Верховного Суду від 04 квітня 2018 року у справі № 752/22220/16-ц, від 20 січня 2018 року у справі № 756/7489/15-ц, від 13 березня 2019 року у справі № 457/74/16-ц

Щодо підстав недійсності шлюбного договору

Категорія «надзвичайно невідне матеріальне становище», вжита у частині четвертій статті 93 СК України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною відповідно до частини третьої статті 12 ЦПК України, та ці докази повинні бути оцінені судом у відповідності до норм цивільного процесуального законодавства. Оскільки шлюбний договір є видом цивільного договору то, на нього також розповсюджуються положення статті 13 ЦК України щодо добросовісності поведінки, зловживання правом, дотримання моральних засад суспільства тощо.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду від 26 лютого 2020 року у справі № 755/19197/18.

Щодо підстав недійсності шлюбного договору

Шлюбний договір не може укладатися і використовуватися з метою уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

В порушення принципу добросовісності сторони у судовому порядку встановили факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу в період, що включає в себе час укладення договору іпотеки, уклали між собою шлюбний договір, відповідно до пункту третього якого все майно, в тому числі рухоме та нерухоме, придбане та/або набуто чоловіком або дружиною після та під час проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, тобто, починаючи з 10 жовтня 2004 року по час звернення до суду, є особистим майном і належить на праві особистої приватної власності дружині, незалежно від того, на чие ім'я воно було придбане або набуто.

Наведені дії сторін, вчинені після звернення банку до суду із позовом про стягнення заборгованості за кредитним договором та ухвалення відповідного судового рішення, направлені на фіктивний перехід права власності на частину спірного нерухомого майна до дружини з метою приховати це майно від виконання в майбутньому за його рахунок судового рішення про стягнення коштів.

Такий висновок сформовано у постановах Верховного Суду від 10 червня 2020 року у справі № 569/16888/17, від 02 червня 2021 року у справі № 367/3276/19

Щодо підстав недійсності шлюбного договору

Угода між подружжям щодо виділенні одній із сторін майна з виплаченою вартістю частини цього майна іншому з подружжя, яка була вчинена в простій письмовій формі та не була нотаріально посвідчена, є нікчемною та не створює правові наслідки для сторін.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду від 28 травня 2020 року у справі № 233/3228/17

Щодо підстав недійсності шлюбного договору

Для визнання помилки стосовно реальної ринкової вартості нерухомого майна достатньою підставою для визнання шлюбного договору недійсним, позивач має довести належними та допустимими доказами наявність обставин, які вказують на помилку – неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення. Недоведеність цих обставин є підставою для відмови у задоволенні позовних вимог.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду від 29 липня 2020 року у справі № 645/7659/18

Застосування позовної давності до вимог по визнання шлюбного договору недійсним

Постанова ВС у справі справа № 757/10715/17-ц

Статтю 20 СК України законодавчо встановлено, що позовна давність до вимог, які випливають із сімейних відносин, не застосовується, крім випадків, передбачених частиною другою статті 72, частиною другою статті 129, частиною третьою статті 138, частиною третьою статті 139 СК України. Отже, законодавцем визначено чіткий перелік вимог, які випливають із сімейних відносин, до яких застосовуються позовна давність.

Так, статтю 72 СК України встановлено, що позовна давність не застосовується до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, якщо шлюб між ними не розірвано. До вимог про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу застосовується позовна давність у три роки. Тобто, СК України передбачив застосування позовної давності лише до вимоги про поділ майна подружжя, заявленої після розірвання шлюбу.

Врахування попередніх висновків щодо наявності особливостей законодавчого регулювання відносин з реалізації подружжям (нареченими) майнових сімейних прав при укладенні шлюбного договору, а також тлумачення змісту статті 20 СК України дає підстави для висновку, що до вимог по визнання шлюбного договору недійсним позовна давність не застосовується.

Щодо визнання договору про визнання місця проживання та утримання дітей недійсним

Встановивши, що позивач мав можливість не укласти спірні правочини, був ознайомлений з їх змістом до підписання, уточнював умови договору, вносив правки, суди на підставі належним чином оцінених доказів дійшли правильного висновку про те, що позивачем не доведено наявності підстав для визнання оспорюваних правочинів недійсними та такими, що були підписані під впливом психічного тиску.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду від 17 лютого 2020 року у справі № 591/4287/18

Виходячи з наведеної позиції ВС, можна зробити висновок, що для визнання договору про визначення місця проживання та утримання дітей недійсним, окрім порушення звичайних вимог, що ставляться до правочинів (як дотримання форми), потрібно встановити, що такий договір порушує права та інтереси дітей. При цьому сам факт того, що умови договору щодо сплати аліментів є обтяжуючими, не є підставою для визнання такого договору про утримання дітей не дійсним, а позивач має право звернутися до суду з вимогами про внесення змін у такий договір.

Шлюбний договір не може укладатись представником за дорученням

Шлюбний договір, на відміну від інших правочинів майнового характеру, нерозривно пов'язаний з особою його учасників, тому укладання зазначеного договору на підставі довіреності їхніми представниками визнається недійсним.

Системний аналіз статей 2, 9, 14 СК України дає підстави для висновку про існування особливостей у регулюванні відносин з реалізації подружжям (нареченими) майнових сімейних прав при укладенні шлюбного договору, а відповідно, виходячи із цих особливостей потрібно оцінювати і допустимість представництва під час укладення шлюбного договору. Частиною другою статті 238 ЦК України передбачено, що представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто тією особою, яку від представляє.

Суб`єктами шлюбного договору можуть бути: 1) особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені); 2) подружжя (дружина та чоловік), а майнові відносини між подружжям (нареченими) є такими, що тісно пов'язані із особою, тому Верховний Суд доходить висновку, що шлюбний договір не може укладатись за дорученням, оскільки представнику заборонено вчиняти правочин, який може бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє (частина друга статті 238 ЦК України).

Такий висновок сформовано у постановках Верховного Суду від 25 вересня 2019 року у справі № 757/10715/17-ц, від 15 травня 2019 року у справі № 522/25760/16-ц, від 05 квітня 2021 року у справі № 635/3825/17, від 01 вересня 2020 року у справі № 626/2014/17-ц.

Визнання недійсним укладених батьками договорів, що стосується прав дітей

Вчинення батьками малолітньої дитини певного правочину без попереднього дозволу органу опіки та піклування порушує установлену статтею 177 СК України заборону, проте сам по собі цей факт не є безумовним підтвердженням наявності підстав для визнання правочину недійсним. Правочин може бути визнано недійсним, якщо його вчинення батьками без попереднього дозволу органу опіки та піклування призвело до порушення права особи, в інтересах якої пред'явлено позов, тобто до звуження обсягу існуючих майнових прав дитини та/або порушення охоронюваних законом інтересів дитини, зменшення або обмеження прав та інтересів дитини щодо жилого приміщення.

Такий висновок сформовано у постанові Верховного Суду України від 09 листопада 2016 року у справі № 6-930цс16

ЗМІНА ПРАВОЇ ПОЗИЦІЇ

Постанова ВСУ від 07 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15, (6-1912цс15, № 6-533цс16)

Укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа - контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Постанова ВП ВС від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17(пр. № 14-325цс18)

ВП ВС вважає за необхідне відступити від висновків ВСУ щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у раніше прийнятих постановах у справі № 6-1622цс15, №6-1912цс15, № 6-533цс16, і вважає, що відсутність нотаріально посвідченої згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення договору іпотеки позбавляє співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення договору про розпорядження спільним майном. (Відповідно до ч. 4 статті 369, статті 215 ЦК України надає іншому зі співвласників (другому з подружжя) право оскаржити договір з підстав його недійсності. *При цьому закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи - контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору.*

ЗМІНА ПРАВОЇ ПОЗИЦІ

Постанова ВП ВС від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18

(Відступ шляхом уточнення висновку, сформульованого у постанові ВП ВС від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (пр. № 14-325цс18)

Укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Сформульовані вище висновки частково не узгоджуються з висновком, викладеним у постанові ВП ВС, *що закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди всіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи – контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору*, тому ВП ВС відступає від висновку у справі № 372/504/17 (№ 14-325цс18, шляхом уточнення, *що можливість визнання недійсним договору щодо розпорядження майном, яке перебуває в спільній власності, залежить від встановлення недобросовісності третьої особи – контрагента за таким договором.*

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!!!